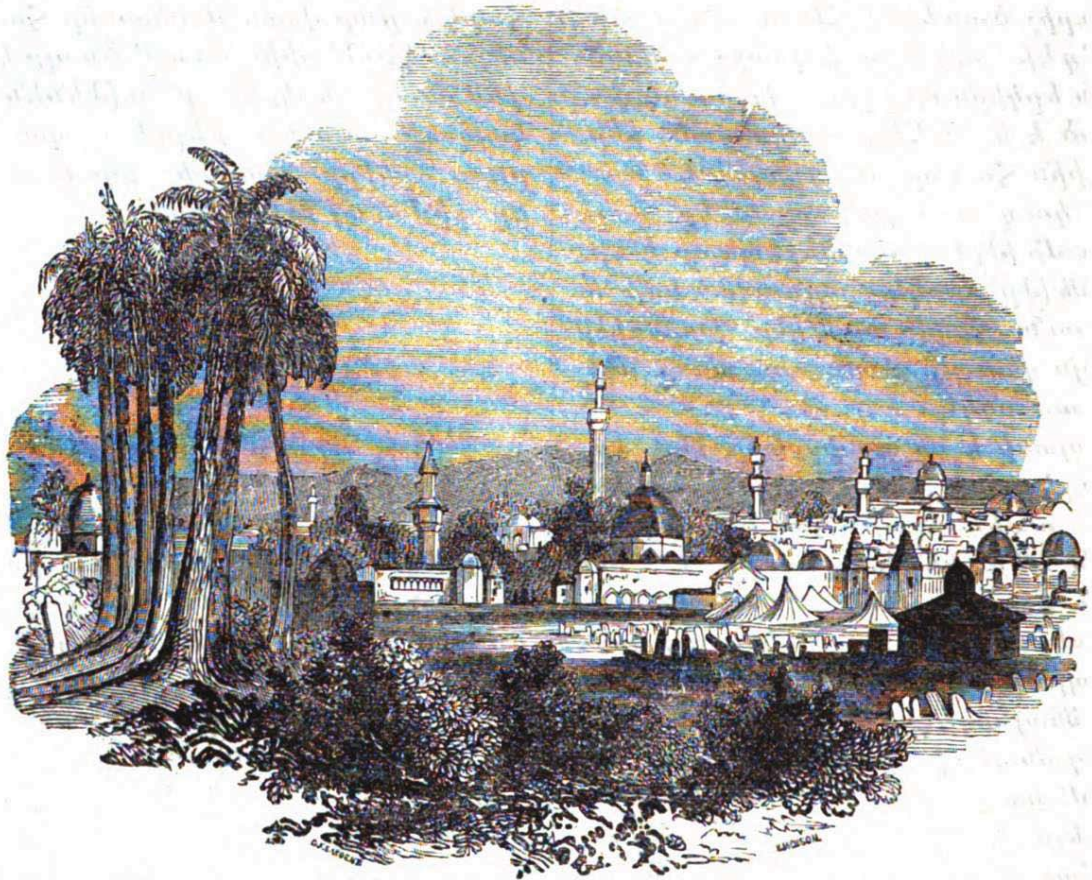

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ղաճասիոս :

ԱՇԽԱՐՀԻՍ խիստ հին քաղաքներէն մէկն է Ղաճասիոսը¹, և Աբրահամ նահապետին ատենն ալ կըլի շուրջ յորաւ որ Ղաճասիոսը՝ լինուէի, Նաբիլոնի, Սեմիիսի և ուրիշ նոյն ժամանակի քաղաքներուն պէս երևելի չեղաւ մեծութեւր կողմանէ, բայց անոնցմէ երկայն դիմացաւ . ինչուան հիմա արևելքի խիստ աղուոր ու ծաղկած քաղաքներէն մէկն է, և Ասորոց երկրին գլխաւոր քաղաքն է : Այս քաղաքը ի բանաներին արևելեան դին ձորի մը մէջ շինուած է, և մէջէն կ'անցնի Պարրատի գետը՝ ճիւղ ճիւղ բաժնուած . այնչափ գեղեցիկ

ու պտղաբեր պարտէզներ կան մէջն որ Աբրաքացիք իրենց համրած չորս երկրաւոր դրախտներէն մէկը ասիկայ կըսեպեն² : Ղաճասիոսի ու քովի արուարձաններուն³ բնակիչները ումանք 140,000 կըգնեն, ումանք ալ ինչուան 200,000 : Փողոցները քարայտակ են . տները հողէ ու աղիւսէ շինուած . դրսէն պարզ կ'երևնան, բայց ներսէն շատ մեծագործ ու զարդարուն են, և գրեթէ ամէն տուն աղբիւր ու շատրուան³ ունի : Եւսկէտ և աս քաղաքը շատ հին է, բայց հնուց մնացած երևելի յիշատակարան մը չտեսնուիր մէջը . ամենէն զարմանալի

1 ՏՃ. Ամ, կամ շա՛մ շէրիֆ, Կիւսէ :

1 Ամի ճէնէն-Մէշա : 2 Վարշ : 3 Պիտիէ :

չէնքը մեծ մզկիթն է, որ առաջ սուրբ
(Յովհաննու եկեղեցի էր, և քրիստո-
նէից շինած խիստ փառաւոր տաճար-
ներէն մէկը կըսեպուէր. աս մզկիթին
ընդարձակութիւնը, գմբէթին մեծութիւնը,
աշտարակներուն բարձրութիւնը շատ
երևելի են: (Ս) մզկիթէն ետքը մեծ
չէնքն է կարաւաններուն իջևանը որ
շատ ընդարձակ ու կլորաձև է, վրան
աղուոր գմբէթով, ու բոլոր սիւներու
վրայ շինուած, մէջ տեղն ալ գեղեցիկ
շատրուան մը կայ: Երևելի են նաև
բղեաշխին պալատը և մէկ երկու ի-
ջևաններ. բայց ամենէն անուանի են
զօսարանները կամ սրճանոցները¹, ո-
րոնց մեծ մասը գետին մէջ ցիցերու
վրայ շինուած են: Երբայնու (Ս) եք-
քէ գնացող հաճիները ամէն տարի
30 կամ 50,000 հոգիի չափ բոլոր
Ղամասկոս կըժողվին Երուսաղէմ,
հաճաստանէն, Պարսկաստանէն ու
Թուրքաստանէն. և աս օտարական-
ներուն պատճառաւ քաղքին վաճա-
ռականութիւնը շատ ծաղկած է:
(Ս) եքքէ երթալու գլխաւոր կարա-
ւանէն զատ՝ որ րամազանին վերջերը
ճամբայ կելլէ, իրեք կարաւան ալ
կայ որ տարին իրեք անգամ Պաղ-
տատ կ'երթան. իսկ հալէպ գը-
նացող կարաւանն ամիսը երկու ի-
րեք անգամ կ'ելլէ: Ենկթիմուրէն
առաջ աս քաղքիս զինարանը, այս-
ինքն ազնիւ պողպատէ թուրեր² շինե-
լու գործարանը շատ անուանի էր.
բայց Ենկթիմուր ան տեղի բանուոր-
ները Պոլսարա փոխադրեց. հիմա
շատ երևելի է իրեն սատափէ ու մե-
տաքսէ գործուածները. թող տեսակ
տեսակ ազնիւ պտուղներն ու ուրիշ
բնական բերքերը, որ ամէն աշխարհք
անուանի են, ինչպէս սալորը, տանձը,
և այլն:

Ղամասկոսի բնակիչներուն տաս-
ուերկու հազարը քրիստոնեայ են, այս-
ինքն ասորի, քաղդէացի, յոյն և հայ.
նոյնչափն ալ հրեայ. մնացածը տաճիկ

կ'արաբացի: (Թ) աղերուն մէկը հայ-
ոց թաղ կ'ըսուի. և հոն իջեր է Ե-
մարթին մեծանուն գաղղիացի բա-
նաստեղծը 1833ին: Եսիկայ իր ճամ-
բորդութիւնը ստորագրելու ատեն՝
անտեղացի մերազգի իշխաններէն մէ-
կուն վրայ այնպիսի գովեստներ կը գրէ
որ արժան կը համարինք հոս թարգ-
մանած դնելու, ցաւելով որ անունը
չենք գիտեր:

“Հայոց թաղին մէջ իրենց մեծ
,, իշխաններէն մէկուն հանդիպեցայ
,, որ Ղամասկոսի մէջ ամենուն ծա-
,, նօթ ու շատ խելացի մարդ էր, և
,, Եպրահիմ փաշան անիկայ Հայոց
,, ազգին կողմանէ ընտրեւ էր իբրեւ
,, դատաստանի խորհրդական: Ես
,, մարդս թէպէտ և Ղամասկոսէն
,, դուրս չէ ելած, բայց Երուսաղի
,, ամէն քաղաքական կարգերուն ու
,, վիճակին խիստ աղէկ տեղեակ էր,
,, մանաւանդ Պաղղիայի բաներուն.
,, և հմուտ կերպով խելացի խորհրդ-
,, դածութիւններ կընէր թէ հիմա-
,, կուան տերութեանց բռնած ճամ-
,, բան որն է, և ինչ կերպով կը շար-
,, ժին քաղաքականութեան մէջ: Ես
,, Երուսաղի մէջ չեմ տեսած մարդ
,, մը որ աս մարդէն աւելի պայծառ
,, ու ճշմարիտ գաղափարներ ունե-
,, նայ մեր տերութեանց վրայ. և
,, զարմանալին ան է որ լատիներէ-
,, նէ ու հռոմերէնէ զատ ուրիշ մէկ
,, երուսական լեզու մը չգիտեր, և
,, ամենեւին կարդացած չէ Երուսաղի
,, օրագիրներն ու գրուածքները որ
,, այսօրուան օրոնաւ այնպիսի մարդ-
,, կանց ձեռքն ալ կը գտնուին որ հա-
,, զար անգամ ալ կարդան՝ բան չեն
,, հասկընար անոնցմէ: Եմենեւին ա-
,, ռիթ ալ չէ ունեցած երևելի Եր-
,, րուսաղի մը հետ խօսելու. վասն
,, զի Ղամասկոս ո՛ւր, Երուսաղի ո՛ւր.
,, բոլոր աս բաներս քանի մը աշխար-
,, հացուցի վրայ նայելով ու քանի մը
,, պատմական ու քաղաքական լուրեր
,, լսելով սորվեր է, և իր բնական
,, հանճարովն ու խորունկ մտածու-

1 Գանձէիտէ:

2 Տէճէի:

„ Թեամբը Թափանցեր է : Լ'ս մար-
 „ դուն հետ շատ կապուեցաւ սիրտս .
 „ աս առաւօտ երկար ատեն նստայ
 „ հետը խօսեցայ , աս իրիկուն ալ ու
 „ ամէն օր ալ պիտի գայ : . . . Տա-
 „ սուերկու տարեկան տղայ մը ու
 „ նի , խելքը միտքը անիկայ կը թե-
 „ լու հետ է : Երանի թէ աս տղադ
 „ Եւրոպա խրկէիր , ըսի իրեն , որ
 „ ուզած կը թու թիւնդ կարենար առ-
 „ նել . ես կը հոգայի զինքը : Եւր էր ,
 „ ըսաւ . միշտ մտածեր եմ աս բա-
 „ նը , միշտ ալ կը մտածեմ . բայց քա-
 „ նի որ աս կողմի բաները հաստատ
 „ վիճակի մը մէջ չեն՝ ինչ օգուտը
 „ բաժ կը լլամ իմ որդւոյս թէ որ իր
 „ ատենի մարդիկներէն ու իր հայ-
 „ րենեացը սովորականէն վեր բաներ
 „ սորվեցընեմ . վասն զի Եւրոպայի
 „ գիտութիւններովը , սովորութիւ-
 „ ներովն ու ազատութեան սիրովը
 „ ելլէ հոս դառնայ նէ՝ ինչ բանի
 „ պիտի գայ ” :

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հին և նոր պոմարներու վրայ :

() ԲԱՅՈՅՅԸ այնպիսի հարկաւոր
 գիրք մըն է որ գրեթէ ամէն մարդու
 ձեռքը կը գտնուի . ուստի շատ օգտա-
 կար տեղեկութիւն մըն է գիտնալը
 թէ ժամանակին այլևայլ բաժան-
 մունքները երբ ու ինչ կերպով հնա-
 րուած են , հին ու նոր տոմարին տար-
 բերութիւն ինչէն է , զանազան աղբեր
 ինչ տոմար կը բանեցընէին , կամ հիմայ
 ալ կը բանեցընեն և այլն : Բան մը չկայ
 որ այնչափ հարկաւոր ըլլայ մարդուս
 գործողութիւններուն ճիշդ ու ան-
 սխալ կատարուելուն համար , ինչպէս
 տարւոյն ճիշդ չափը գիտնալ , և ժա-
 մանակին բաժանմունքը ըստ այնմ ո-
 ղոյել . և սակայն աս հարկաւոր ճշ-
 դութեան գտնուիլը 300 տարի հա-
 զիւ կայ :

Հին ատեն ժամանակին բնական
 բաժանմունքն էր՝ ցօրեկ ու գիշեր
 բաժնելը : Լ'ն ժամանակն որ արեւը
 մեր հորիզոնին վրայ կ'երևնայ , այս-
 ինքն որչափ ատեն որ արեւը կը տես-
 նենք՝ ցօրեկ կ'ըսուի . և ան միջոցը
 կամ օրը եղանակներուն փոխուելովը
 կ'երկըննայ ու կ'ընուազի . ինչպէս գի-
 շերն ալ կ'երկըննայ ու կը կարճնայ
 նոյն համեմատութեամբ . աս բանս
 աւելի պարզելու համար՝ բնական օ-
 րին տեղը քաղաքական օր սահմա-
 նեցին , որ գիշեր ու ցօրեկ մէկտեղ
 առնելով՝ միշտ անփոփոխ 24 ժամ է .
 կէս գիշերուընէ կը սկսին համրուիլ
 ժամերն ու երկու հաւասար մաս կը
 բաժնուին՝ տասուերկու քական ժամ :
 Երկայն ատենէ ի վեր է որ աստղա-
 բաշխները օրը այսպէս բաժնած են .
 վասն զի աս բաժանմունքով աւելի
 ազեկ կը ցան արեւուն ու աստղերուն
 ընթացքը զննել , և տեսան որ նոյն-
 չափ ժամանակի մէջ թէ արեւը և թէ
 աստղերը իրենց առջի կետին վրայ
 կը տեսնուին : Շուքին երկըննալովն
 ու կարճնալովը՝ ժամերը որոշուե-
 ցան , և միջօրէ կամ կէս օր ըսուեցաւ՝
 շուքին ձեւացուցած աղեղին մէջտեղի
 կէտը . բայց օրերուն երկըննալովն ու
 կարճնալովը՝ շուքն ալ կ'երկըննար ու
 կը կարճնար , և ժամերը շուքին վրայ
 չափուելով՝ զգալի տարբերութիւն
 կ'ունենային իրարմէ՝ եղանակներուն
 փոփոխութեանը պատճառաւ : Եւ
 մաց կամաց արեւու ժամացոյցը , ա-
 լազէ ժամացոյցը և ջրի ժամացոյցը
 գտնուեցաւ : Վրիստոսէ 300 տարի
 առաջ մարդիկ դեռ ինչպէս որ պէտք
 է՝ օրը ժամերու վրայ ճիշդ բաժնելը
 չէին գիտեր . իսկ Վրիստոսէ 1100
 տարի ետքը երբոր անուաւոր ժամա-
 ցոյցը հնարուեցաւ , ժամանակի չափն
 ալ ճիշդ առնելը դիւրացաւ :

Տարին եօթը եօթը օր կամ շա-
 բաթ շաբաթ բաժնելը որոշ չգիտ-
 ցուիր թէ երբ սկսած է : Հաւանա-
 կան է հրէից կարծիքը թէ աշխար-
 հիս ստեղծմանէ ի վեր սկսած է .